

Näitlejanna Anna Särev elas armastatud mehele: „Vaid sina suudad mind elus hoida!“

„Andesta, minu Andukene, andesta mulle, mul ei ole oma elu, ma elan seda elu, mis mul on sinule. Sina suudad mind veel elus hoida. Teine elu on mul kõik tühine. Kallis, ma ei suuda sulle öelda, kui kallis sa oled mulle olnud 40 aastat, mida me sinuga kahekesi sammusime! Küll on meil ka koleraskeid päevi olnud, kuid seltsis kahekesi oli ikkagi kergem seda kanda,“ kirjutab näitlejanna Anna Särev oma abikaasale – näitlejale, lavastajale ja [teatrijuhile](#) Andres Särevile.

Homme saab tähistada Anna nii 121. kui ka 125. sünniaastapäeva, kuna näitlejanna ise on märkinud oma sünniaastaks 1900, aga kirikuraamat näitab, et tema sünniaasta on hoopis 1896.

Kuigi Anna veetis parkümmend aastat oma elust lavalaudadel, ei olnud teater tema elu. Tema elu mõte oli armastus, täpsemini olla armastatud, hoitud ja pühendada end täielikult oma väljavalitule. Dramatiseeringute kuningaks nimetatud Andres Särev, kellega ta elas koos 40 aastat, oskas draamat tuua ka eraellu ega teinud enda armastamist Anna jaoks sugugi lihtsaks. Naine jäi aga vankumatult mehe kõrvale, külvates viimase üle nii suure andumuse ja hoolitsusega, et ka Andres ise oma elu ilma Annata enam ette ei kujutanud.

Anna lavarollid on praeguseks unustusehõlma vajunud, aga tema 30. aastate kulunud rollipäevikud jutustavad sellest, et ta oli väga hõivatud näitlejanna. Oli aastaid, kus ta astus Estonia lavale peaaegu igal õhtul. Tema suuremad osad olid Salme Pedak Eduard Vilde „Tabamata imes“ ja Juliska Kalmani operetis „Silva“. [Teatriteed](#) alustas ta väga noorelt.

„Olin ju ainus nii noor inimene, kes [Estonia teatrisse](#) on läinud, olin vähekene 15 aastat läbi, varsti 16aastane,“ mainib ta ühes oma kirjadest Viisimaale. Viljandi käsitöölise seltsis astus ta aga lavale juba 13aastaselt. [Estonia teatris](#) töötas ta väikeste vahedega kokku 20 aastat, vahepeal aastakese ka Tallinna töölisteatris.

Anna abiellus noorelt, kuid kaotas kaua igatsetud armastuse peagi. Kui esimene abikaasa, väikest viisi ka näitlemisega tegelnud sõjaväelane Aleksander Teder ootamatult suri, kirjutab näitlejanna suures kaotusvalus oma rollipäevikusse osatäitmiste vahele: „Minu päike läks looja. Ei ole enam minu meest, sõpra, armsamat. Ta läks ära sinna, kus rahu ja puhkus, jättes mind leinama üksi valude ja viletsuse kätte. Ei tea, mis pean tegema. Ela hästi, mu armas, teises ilmas. Tahaksin, et sulle pea hakkab järgnema.“ Anna oli siis vaid 25aastane.

Õhtuleht

16.01.2021

Katrín Helend-Aaviku

149000

1 16 17

Eesti Draamateater

Estonia teater

Teater

Elu kinkis talle aga uue armastuse, kelle nimel elada ja keda tingimusteta toetada. Suhe Andresega algas 1930. aastatel, abiellusid nad aga pärast nõukogude võimu kehtestamist, kuna pärast esimese abikaasa surma määrati Annale sõjaväelase lese pension, millest ta oleks uuesti abielludes ilma jäänud.

Anna ja Andrese suhte kohta võib aimu saada Andrese kirjadest, mida ta draamateatri ringreisidel ja Euroopas õppereisidel olles aastatel 1931–1953 koju oma armsamale saatis, nimetades teda seal Jõnnyks. Jennyks ja Jonniks kutsusid Annat ka lähemad sõbrad. Andrese kirjad on hoolivad, armastavad ja lugupidavad, aga ka naise armukadedaid märkusi tõrjuvad.

Andrese kirjake Annale. (Eesti teatri- ja muusikamuuseum)

„Küsid, kuidas mul truudusega on. Noh, küllap „pihin“ sulle, kui kokku saame. Suurt mul ju rääkida pole, aga veidi sind ehk „ärritada“ ikka võiks,“ kirjutas Andres 1931. aasta mais. „See, mis sa ümbrikule oled kirjutanud, on sul asjata mure. Ma ei ole kunagi tahtnud sinust lahti saada ja ei taha ka nüüd. Niisuguseid rumalaid mõtteid ära mõtle,“ kirjutas mees 1947. aasta juulis. „Kõik need tühised flirdid ei oma mingit väärtust minu meelest ja ma ei saa neile anda ka mingit tähtsust. Küll oleks kena, kui ka sina saaksid neid unustada. Katsu korra,“ kirjutas ta aasta hiljem oktoobris.

„Halastage minu kui inimese pääle!“

Anna kirju Andresele sellest perioodist ei ole kahjuks säilinud, küll aga on alles paar hilisemat dateerimata kirjakest, mille ta on ilmselt mehele haiglasse saatnud ning kust lausa õhkab hoolt ja armastust: „Nunnukene, katsu süüa seda pisikest sinkvorsti tükikest, palun, kallid! Katsu vägisi süüa midagi. Ütle mulle, kui sa midagi tahad, ma katsun muretseda kõike. Nunnukene, ootan sind koju, saa paremaks ja tule tagasi koju! Ikka sinu Jonn.“

Anna pühendumust, andestamist ja end tagaplaanile seadvat armastust peegeldavad ka laused Andrese kirjades, kus ta endale ikka ja jälle süüdlaslikult ja alandlikult tuhka pähe raputab: „Kangesti palju suudlusi saadan sulle. Tahaksin, et pisikesegi murdosa suudaksin olla sulle nii häa, kui sina oled mulle.“ Ja ühes teises kirjas: „Ma olen tahtnud sulle ju nii palju osakenegi tasuda sellest õrnusest ja õnnest, mida mulle kinkinud oled, aga kas pole sa märganud, mu käed on ikka jäänud nagu kerjusel tühjaks. Olen vaid võtnud sult ja mitte midagi andnud. Ma olen ju sinuga nii harjunud ja kokku kasvanud ja jumal hoidku selle eest, kui sina enne peaksid väsima.“

Et Andrese salajane silmarõõm oli näitlejanna Erika Torger, ei jäänud ka Annal teadmata. Ahastava südamevaluga kirjutas ta

naisele kirja, anudes oma mees vabaks lasta, posti ta seda aga ilmselt ei pannudki. „Mina olen naine, teie olete naine, nüüd pööran mina teie poole palvega, siiralt, meeleheitel, halastage minu kui inimese peäle! Halastage elus... Halastage ühe ainukese naise peäle, kes on meeleheitel ja otsib surma!“ Anna avaldab oma emotsionaalses ja meeleheitlikus kirjas, et Andrese kõrval elades on ta kaotanud oma elurõõmu ja aimduse armastusest, aga kuigi ta on endast palju andnud ja väga vähe tagasi saanud, ei ole tema armastus kustunud: „Ma suren ja ikka armastan veel oma meest, viimse hingetõmbeni, kuigi ta on julm ja kuri!“

Draamat jäi teatripaari isiklikus elus ajaga vähemaks, aga sellest, et tundliku loomuga Anna ka hiljem Andrese tujumuutusi liialt südamesse võttis, annab aimu üks mehe kodune kirjake: „Jõnny! Miks sa nii ära läksid, et ei ütelnudki? Ma olin, jaa, veidi pahur, aga saa aru – pool tundi võib ju ometi vihastada, kui on selline sitt arvustus. Noh, küll see läheb mööda. Eks me ole ise süüdi, et ei teinud paremini. Ja kui hakata mõtlema, et nüüd tuleb „Libahunt“. See on ju hoopis hirmsam probleem kui „Nimed...“. Oi, pagan! See ei ole naljaasi! Võtsin paar pitsi konjakit, et julgem oleks elada. Aidaa!“

Küllap on Anna kirjades oma muresid pihtinud heale sõbrale, lauljale Elsa Maasikule, kes 1963. aasta juulis saadetud vastuskirjas Annat lohutab: „Ise pead olema enda troost ja rõõm, ise pead nägema ja kuulma rõõmu, ei tohi laskuda melanhooliasse ega dramaatilisusse. Las toriseb, las ütleb, sa ära kuula halba.“

Estonia teatri direktori abikaasa tõend.

Pikk kooselu ja raskustest hoolimata kindel ühine soov koos eluteed kõndida tegid Annast ja Andresest kõigele vaatamata toetava ja teineteist arvestava paari.

„Kuuled, orel mängib...“

Arvatavalt alates 1938. aastast kuni elu lõpuni elas teatripaar Kadriorus aadressil Tina tänav 23–13, kus praegu asub Särevi teatrituba. Mõnda aega oli algusaastatel korter vaid Anna ja Andrese päralt, pärast sõda aga muudeti see ühiskorteriks ja täielikult oma kasutusse tagasi saadi alles 1964. aastal.

Anna oli tõeline koduhaldjas – kui mees oli kodus, ta küpsetas, keetis, pesi ja triikis. Korteri kaunistasid tema imekenad tikitud laudlinad, naise näputöökirge austav Andres tõi oma tööga seotud reisidelt tema jaoks sageli kaasa värvilisi käsitööniite ja moeajakirju.

Särevid olid väga külalishahked, nende juures käis palju inimesi ja alati ootas neid Anna kaetud kohvilaud. Kui mehed omavahel kabinetis juttu ajasid, teadis Anna täpselt, millal neile kohvi ja võileibu viia, ja koguni seda, kes külalistest eelistas süüa vorsti leivaga, kes saiaga.

Kirjanik Anton Hansen Tammsaare oli olnud nende kodus peaaegu igaõhtune külaline. Andres oli esimene Tammsaare teoste lavaletooja ning kirjanik ja lavastaja vestlesid ja arutasid omavahel pikki tunde. Kui Särevid 1940. aastal raadiost Tammsaare surmast kuulsid, ei tahtnud nad algul seda uskuda. Kirjanik oli vaid kolm tundi varem nende poolt lahkunud.

1969. aasta oli Särevitele raske – Anna kukkus käeluu katki ja silmad hakkasid nägemist kaotama, Andresel aga avastati kopsus pahaloomuline kasvaja. Ta oli pikalt oma elulooraamatu kirjutamist edasi lükanud, nüüd aga hakkas talle antud aeg otsa saama ja see jäigi tegemata. Andres oli aasta jooksul kolm korda haiglas, ikka kaks ja kolm kuud korraga, Anna armastava haldjana tema eest hoolitsemas.

Kirjas mehele ütleb ta: „Kui oleks inimesel võimalik, siis ma annaksin hea meelega oma elu, kui saaks sinule tervise tagasi anda.“

Uue aasta algul kaotasid aga arstid lootuse Andrest päästa, sest vähk oli läinud edasi maksa ja sappi. Opereerida aga ei saanud, selleks oli mees juba liiga nõrk.

Perekonnasõbrast Viisimaa sai märtsikuus murest murtud Annalt kirja: „Minu taadikesel on vist viimased päevad ja tunnid veel elada! Praegu on mul ränk raske mure, ei tea, kuidas jõuan vastu panna! Elasime oma taadiga head elu, sammusime 40 aastat ühte sammu! Nüüd olen vana ja mured on mind nõrgestanud ja nüüd ei tea, kuidas edasi minna. Olen kohutavalt hirmul selle viimase sõna üle, kui neil päevil arst ütleb, et kõik on lõppenud.“

Oma elu viimastel päevadel ei saanud Andres enam rääkida, ütles vaid sosinal mõne sõnakese. 17. märtsil istus Anna armsa kaasa kõrval haiglas viis tundi. Mees tundis ta ära ja ütles tasa: „Hea, et sa tulid, tule jälle.“ Seda, et järgmist kohtumist enam ei tule, tundis ta aga ilmselt ette. Ta ei lasknud naise kätt kordagi oma jõuetute sõrmede vahelt lahti ja kui Anna end minekule sättis, ütles vaevukuuldavalt: „Kuuled, orel mängib...“ Ta nägi juba kõike lahkuja silmaga. Kui Anna end järgmisel päeval taas haiglasse minema asutas, tuligi kardetud telefonikõne.

„Elan praegu nagu unes,“ kirjutas ta Viisimaale. „Matus oli haruldaselt ilus.“

Anna kiri Andresele, mis on kirjutatud ilmselt Andrese elu lõpuaastatel, kui ta haiglas oli. (Eesti teatri- ja muusikamuuseum

Elu pärast Andrest

Anna täielikult ei toibunudki mehe surmast. Sügavat kaotusvalu jagab ta kirjades Viisimaaga: „Nüüd on juba paari päeva pärast kuus kuud, kui minu taadikene ära läks, kuid tunnen, et ma ise lähen iga päev kurvemaks, lähen apaatsemaks. Ma ei saa üle oma taadi lahkumisest, olen nagu peata kanapoeg ja ega ma suur kangelane pole kunagi olnudki. Muidugi tulid eluraskused ka kõik robinale kaela, katsun rabelda nii palju kui jõuan, küll ma kõigega saan hakkama, aga iseenese südamest ma jagu ei saa.“ Ja teises kirjas: „Olin nii kaua elujõuline kui taat elas, siis oli nagu kellelgi mind alati vaja, pidin tugev olema. Kui Andres ära läks puhkama, siis korraga kadus kõik, minus läks nagu midagi katki ja seda pole enam terveks saanud arstida, süda ütleb ülesse!“

Kohast Andrese suure portree all sai Anna altar, kus ta käis igal hommikul ja õhtuti enne magama heitmist vaikselt oma palveid palumas, et tema Andul, tema Särgil oleks igavene ja õnnis rahu.

Majast väljas käis Anna nüüd väga harva, peagi jäigi vaid tubaseks. Tervis läks kehvemaks ja ta kartis kukkumist, sest pärast Andrese surma tekkisid tal tasakaaluhäired. „Ja ma ei tahagi välja minna, ma ei sobi enam liiga moodsa ajaga ja võõrkeelega,“ kirjutas ta Viisimaale.

Peagi hakkasid ka teised lavastajad avastama enda jaoks ja uue pilguga lavale seadma Tammsaaret, kelle loomingut Andres esimesena Tammsaare-truult dramatiseeris. See oli oma mehe mälestust pühaks pidavale Annale vastuvõetamatu. Talle tundus, et tema mehe dramatiseeringuid hakatakse lugupidamatult ümber tegema ning see muserdas ja häiris teda väga. Kaks aastat pärast mehe surma kurdab ta kirjas oma muret Viisimaale: „Mul on praegu jälle väga kurb ja raske. Kõik minu Andrese dramatiseeringud Tammsaarest teeb üks vägevam mees ümber oma nimele. Ma olen kindel, et kadunud Tammsaare ei oleks lubanud oma tükke nii lavale tuua, nagu praegu teeb Voldemar Panso. On valus, väga valus seda üle elada, tean, kuidas Andres nende kallal töötas ja Tammsaarega kokku leppis, kuidas teha.“

Viisimaa vastas trööstivalt: „Sina, kallid, seal kaugel, ela hästi ja ära ole nii kurb. Ka sinu taati armastavad eestlased, sellest olen palju lugenud viimasel ajal searsetest ajalehtedest. Viska see Panso oma peast patta ja pane kaas peale!“

Ka hea sõber näitlejanna Milvi Laid lohutab Annat oma kirjades: „Keegi ei saa Andrese nimega kurjasti ümber käia, on ta ju jätnud

liiga sügavad jäljed teatri ajalukku. Nii et ole sellest kõigest üle!
Viska pea selga ja ole uhke! Ole uhke Andresele!“

Sõprade toetus ei suutnud Annale siiski hingerahu anda, oli ta ju elanud vaid oma mehe õnne ja heaolu, hiljem tema mälestuse nimel. Ikka ja jälle kurdab naine ka järgnevatel kirjades oma muret ja nimetab teiste lavastajate Tammsaare-tõlgendust Andrese elutöö jalge alla tallamiseks.

Anna suri 3. jaanuaril 1980. Kuna neil Andresega lapsi ei olnud, soovisid nad, et pärast surma tegutseks nende Tina tänava korteris teatrimuuseum. 1982. aastal avati seal Andres Särevi kortermuuseum, mis aastast 2010 kannab nime Särevi Teatrituba. Anna soov oli, et elutoas mõõdaks aega seinakell. See tiksus seal siiani, kaaslaseks Andrese suur, 6000köiteline raamatukogu, Anna tehtud kaunid laudlinad ja ruumides hõljuv teatrivaim.

Kasutatud allikad: Eesti teatri- ja muusikamuuseumi kogud, Eesti teatri- ja muusikamuuseumi ELAVIK sarja raamat „Andres Särevi kirjad abikaasa Annale. Andres ja Anna“

Kuueaastaselt kerjama sunnitud Annat jäi saatma eluaegne armastusenälg

Anna lõpmatu igatsus armastuse ja helluse järele sai ilmselt alguse juba lapsepõlvest, mis oli täis sügavat vaesust ja raskusi. Vanemad küll armastasid teda, aga tõrksust nad ei sallinud ja peksust siis ei pääsenud.

„Minul ei ole iialgi elus seda õnne olnud, et oleksin korteri aknad päikese poole saanud. Ikka põhja pool ja ma näen vastas maja seinal päikesepaistet,“ kirjutas Tallinnas Tina tänaval elanud Anna oma elu lõpuaastatel Rootsis elanud heale perekonnasõbrale Aarne Viisimaale. „Aga ma ei oskagi enam selle üle kurvastada, juba lapsena ei paistnud minu elusse päikest.“

Viieaastasele Annale oli kättesaamatu soov isegi lumepallide tegemine ja hangedes hullamine, millest vaid nina vastu aknaruutu võis unistada. Anna pere oli nii vaene, et tal ei olnud kleitigi selga panna, rääkimata talvepalitust või saapakestest, millega õue minna.

Juba kuueaastaselt pidi ta koos vanema õega hakkama leiba teenima, et perel oleks talveks midagi suhu pista. Tuberkuloosiga isa oli kaheksaks aastaks voodisse naelutatud, kust ta enam ei tõusnudki, ja ema ei jaksanud sakste juures pesutöödel nii palju teenida, et peret üksinda ära toita. Anna isa oli varem olnud Lustivere vallas jõukas talu- ja kõrtsipidaja, aga haigeks jäädes kirjutas ta kogu varanduse esimesest abielust pärit

poja nimele – viimane ajas isa koos uue perega majast välja. Ema-isa koos kahe väikse tütrega läksid siis jalgsi Viljandisse, kus nad leidsid peavarju agulis kaubakastisuuruses keldritoakeses. Head inimesed kinkisid neile magamiseks vana voodi ja söömiseks lauakese. Laste ase oli aga põrandal, peotäis õlgi külje all pehmenduseks.

Peagi haigestus ka ema, ta silmale kasvas kae. Teise silma oli ta juba nooruses õnnetul kombel kaevuvändaga välja löönud. Nii ei jäänud Annal ja õel Martal muud üle kui kerjamas käia. Tundlik ja õrn Anna läks sinna, kus olid lahkemad saksad, Marta aga käis seal, kus kurjemad proudad. Kui neid kerjuslasteks narrivad eakaaslased Annat liiga palju klohmisid, jooksis ta linnast välja põldudele peale, viskus mullale pikali ja nuttis oma kurbuse välja. Tüdrukule tundus, et isegi tillukese keldrikorteri seinad nutsid. Eriti märkas ta sealt alla nirsevaid „pisaraid“ siis, kui kartulid pliidil keesid. Laps oskab aga enda jaoks väikseid rõõme leida ka kõige trööstitumas olukorras: aurusele seinale sai ju tähti joonistada ja jõuluõhtutel käis Anna koos õega teiste akende taga ehteis jõulupuid piilumas ja tubadest uulitsale kostvaid laste rõõmukilkeid ja jõululaule kuulamas. Vahel sai ema sakste käest saia või vorstirõnga ja kui isal oli hingamine kergem ja nad emaga koos mõne laulu laulsid, paisus laste rõõm suureks. Igatsus helluse ja armastuse järele aga jäi ning saatis Annat kogu elu.

Anna Särev viis aastat pärast mehe surma, aastal 1975 nende Tina tänava kodus. (Armin Alla / Filmiarhiiv)